فصلنامه مطالعات حقوق
Journal of Legal Studies
شماره بیست و چهارم. تابستان ۱۳۹۷، صص ۱۰-۱ Vol 2. No 24. 2018, p 1-10
شماره شاپا (۲۵۳۸-۶۳۹۵) ISSN: (2538-6395)

مفهوم تحریم و مطالعهٔ تطبیقی فورس ماژور در قراردادهای بازرگانی

الهام نادرعلی
گروه حقوق خصوصی، واحد بین الملل دانشگاه آزاد ماکو، ایران
elhamnaderali@yahoo.com

چکیده

گاه شرایط به گونه‌ای است که یکی از طرفین قرارداد متوجه می‌شود که انجام تعهداتی که به عهده گرفته، دشوار، بدون منفعت و یا حتی غیرممکن شده است. در چنین وضعیتی به عنوان دفاع از نقض تعهدات قراردادی، طرف متعهد می‌تواند مدعی شود که مداخله‌ی وقایع و اموری که خارج از اراده و کنترل او بوده است انجام قرارداد را غیرممکن و یا از نظر مالی امکان‌ناپذیر ساخته است. گاهی با وقوع تحریم اجرای قرارداد سخت و مشقت‌بار و خارج از قدرت متعهد می‌شود. هدف از این مقاله تبیین مفهوم تحریم و نیز تعریف و مطالعهٔ تطبیقی فورس‌ماژور می‌باشد. اگر منع دائمی برای اجرای قرارداد ایجاد شود، قرارداد ساقط می‌شود؛ و اگر به صورت موقت باشد، اجرای قرارداد معلق می‌شود. روش تحقیق در این مقاله به صورت کتابخانه‌ای می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: تحریم، فورس ماژور، قراردادهای بازرگانی، غیرقابل پیش‌بینی

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

مقدمه

اصل استحکام قراردادها به عنوان یک اصل و قاعده‌ی خدشه‌ناپذیر حکم به لزوم وارد آمدن خسارت جبران‌ناپذیری به طرف دیگر می‌گردد. از این رو حقوقدانان از دیرباز به دنبال این بحث بوده‌اند.

امروزه تحریم‌های بین‌المللی به عنوان ابزاری برای اعمال فشار اقتصادی برکشورها از سوی جامعه جهانی در جمعیت تعدیل در سیاست‌ها و رفتار آنها مطرح است. در حال حاضر این نقش به شورای امنیت سازمان ملل متحد که مسئولیت حفظ صلح و امنیت بین‌المللی را براساس منشور ملل متحد بر عهده دارد، واگذار شده است. اما استفاده از تحریم‌های تجاری با هدف تأمین منافع خاص کشور تحریم‌کننده و بدون توجه به منافع و خواست‌های سایر اعضای جامعه جهانی و برخلاف اصول و موازین بین‌المللی، سیاستی است که در سالهای اخیر از سوی پاره‌ای از قدرتها علیه برخی از کشورهای درحال توسعه که سیاست‌ها و مواضعشان با منافع آنها سازگاری نداشته اعمال شده است.

دولتها از دیرباز برای پیشبرد اهداف خود و همچنین برای تغییر رفتار کشوری به عنوان حربه از تحریم استفاده می‌کردند. با وضع تحریم‌های جمعی و انفرادی کشوری را مجبور می‌کردند تا رفتار سیاسی و دیپلماتیک خود را تغییر دهند.

برای تحقق تعذر اجرای قرارداد شرایطی لازم است. زیرا صرف هرگونه عدم توانایی اجرای قرارداد، باعث متعذر شدن اجرای آن نمی‌گردد و در نتیجه هر عدم امکان اجرایی، موجب انحلال قرارداد نخواهد بود.

فورس ماژور معادل قوه‌ی قاهره یا قوه‌ی قهریه‌ی اصطلاحی در حقوق فرانسه است که به ظاهر برای اولین بار در قانون مدنی فرانسه (کدناپلئون) بکاررفته است سپس در کشورهای دیگر همین لفظ یا ترجمه‌ی آن معمول شده و در حقوق بین‌المللی نیز بکار گرفته شده است حتی در حقوق و کتابهای انگلیسی مورد استفاده قرار گرفته و رواج یافته است. (صفایی، ۱۳۶۴، ۱۱۲).

در حقوق فرانسه فورس ماژور دارای معنی عام و خاص است. به معنای عام، عبارت است از هر حادثه‌ی خارجی، غیرقابل پیش‌بینی و غیرقابل اجتناب، که مانع اجرای تعهد باشد. ولی به معنی خاص حادثه‌ای است بی‌نام (غیرمنتسب به شخص معین و صرفاً ناشی از نیروهای طبیعی). در حقوق ایران اصطلاح قوه قاهره یا فورس ماژور بکار نرفته است ولی کلمات و عبارات دیگری که همین مفهوم را می‌رساند در برخی مواد قانون مدنی آمده است که متعهدترین آنها مواد ۲۲۷ و ۲۲۹ قانون مدنی است. ولی با مراجعه به ماده ۱۳۱۲ (بند ۲) و ماده ۴ قانون مسئولیت مدنی نوع این حوادث مشخص می‌شود، حوادث طبیعی از قبیل حریق، سیل، زلزله، غرق کشتی و جنگ از مصادیق حوادث غیرمنتظره وفورس ماژور شناخته شده‌اند که این وقایع بدیهی است که فقط جنبهٔ تمثیلی داشته و حصری نیستند. (کاتوزیان، ۱۳۸۶، ۱۹۷)

مؤثرترین تحریم بر اجرای قرارداد در فرضی که تحریم، جزء فورس ماژور است می‌تواند بر اجرای قرارداد تأثیر بگذارد و موجب تعلیق، فسخ یا انفساخ قرارداد گردد. در صورتی که فورس ماژور عدم امکان دائمی اجرای قرارداد در پی داشته باشد، موجب انحلال قرارداد و سقوط تعهد خواهد شد. در این صورت، فورس

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

ماژور موجب برائت متعهد و معافیت او از مسئولیت است و متعهد نمی‌تواند علت عدم اجرای قرارداد، مطالبه خسارت نماید. (صفایی، ۱۳۸۱، ۱۲۱)

مبحث اول : مفهوم تحریم

۱-۱- مفهوم تحریم در لغت

تحریم در لغت به معنای حرام کردم، حرام گردانیدن چیزی یا کاری آمده است (عمید، ۱۳۶۹، ۴۱۶).

۱-۲- مفهوم اصطلاحی تحریم

اصطلاح تحریم عبارت است از امتناعی نظام‌یافته از برقراری روابط اجتماعی، اقتصادی، سیاسی یا نظامی یک دولت یا گروهی خاص از دولت‌ها برای تنبیه یا ایجاد رفتار مورد قبول. با وجود این، کاربرد خاص بایکوت می‌شود. تحریم ممکن است عام یعنی شامل کالاها و خدمات و یا خاص و محدود به یک نوع یا دسته‌ای خاص از کالاها باشد. (ایوانز و نونام، ۱۳۸۱، ۹۶).

ذکر این نکته مهم است گرچه در تحریم‌ها عنصری از تنبیه وجود دارد، اما صرفاً به منظور ایجاد شرایط دشوار برای مردم کشور مورد تحریم نبوده و در واقع هدف آن ایجاد تغییراتی در رفتار سیاسی دولت این کشور است. عده‌ای نیز مهم‌ترین کارکرد تحریم را بازرگانی می‌دانند. (ظریف، ۱۳۷۶، ۹۲)

۱-۳-تحریم در اقتصاد سیاسی بین‌الملل

نظریه‌های تحریم جزو جداناشدنی ادبیات مربوط به بکارگیری قدرت اقتصادی است. تصور این است که با وجود وابستگی اقتصادی یک کشور به کشور دیگر، در صورت قطع این روابط، کشور اول آسیب جدی خواهد دید. با وجود این، نظریه‌های وابستگی به دو دسته تقسیم می‌شود: دسته اول آنهایی است که وابستگی اقتصادی را برابر با آسیب‌پذیری می‌داند و بنابراین تأکید می‌نماید که اگر فشار اقتصادی به کشور وابسته شود، این کشور در زمینه‌های دیگر نیز آسیب‌پذیری، بخصوص در بعد اجتماعی منجر نمی‌شود. بنابراین چنانچه قرار است تأثیر تحریم اقتصادی بر جامعه مورد بحث قرار گیرد، ناگزیر باید از سطح جامعه و جامعه‌شناس حرکت نماییم (زهرانی، ۱۳۷۶، ۲۱).

۱-٤- انواع تحریم

۱-٤-۱- تحریم‌های خصوصی (ملی)

گاهی تحریم ممکن است توسط افراد، گروه‌ها یا تشکیلات غیردولتی به منظور وارد کردن کشور خارجی یا اتباعش یا حتی دولت متبوع خود این افراد به انجام رفتار مشخصی صورت گیرد. نخستین تحریم سرزمینی بزرگ، در بین سالهای ۱۹۰۵تا ۱۹۳۰، توسط مردم چین صورت گرفته است. در این فاصله‌ی

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

زمانی ۱۱ تحریم به وسیله‌ی گروه‌های بازرگانی چینی سازماندهی گردید که ۸ مورد از آن‌ها علیه واردات از ژاپن انجام گردید. (حدادی، ۱۳۸۲، ۱۱۲).

۲-٤-۱- تحریم‌های دولت‌ها علیه یکدیگر

یکی از موارد شایع استفاده از تحریم‌ها، تحریم‌های دولتی است در منطقه‌ای آمریکای لاتین، سیاست تحریم آمریکا علیه کوبا از دید صاحب‌نظران، نمونه‌ای آشکار از فشار اقتصادی به عنوان ابزار سیاست خارجی آمریکا محسوب می‌شود. یکی از شاخص‌ترین ویژگی‌های سیاست خارجی آمریکا محسوب می‌شود. یکی از شاخص‌ترین ویژگی‌های سیاست خارجی آمریکا بر ضد کوبا این بود، که آمریکا علاوه بر فشار اقتصادی که بر مردم کوبا وارد می‌کرد، دیگرکشورها را نیز برای تداوم پشتیبانی از اهداف خود در برابر کوبا تحت فشار سیاسی قرار می‌داد (حدادی، ۱۳۸۲، ۱۱۵).

۳-٤-۱- تحریم‌های جمعی توسط سازمان ملل متحد

هنگام تأسیس سازمان ملل، نویسندگان منشور ملل متحد در صدد ایجاد نظام قویتر برآمدند. مهمترین اقدام آنها در تحقق این هدف، تمرکز قدرت تصمیم‌گیری در شورای امنیت بود. بحث تحریم در فصل هفتم منشور آمده است. براساس این فصل تشخیص وقوع تهدید یا نقض صلح و یا تجاوز بر عهده‌ی شورای امنیت گذاشته شده است. که در کنار این مسئله یک سلسله اختیارات برای تصمیماتی که شورا راجع به حفظ صلح و امنیت بین‌المللی، اتخاذ کرده و در اختیار آن قرار داده است در دسته‌ی اول، اقداماتی قرار می‌گیرند که شامل استفاده از زور نمی‌باشد. ماده ۴۱ منشور، این اقدامات را شامل «متوقف ساختن تمام یا قسمتی از روابط اقتصادی و ارتباطات راه‌آهن دریایی، هوایی، پستی، تلگرافی، رادیویی و سایر وسایل ارتباطی و قطع روابط سیاسی، برشمرده است (خرازی، ۱۳۸۹، ۲۱۹).

مبحث دوم: مطالعهٔ فورس ماژور در حقوق تطبیقی

۱-۲- تعریف فورس ماژور

فورس ماژور لغتی فرانسوی و به معنی یک حادثه است که قابل پیش‌بینی و کنترل نباشد در حقوق خارجی گفته شده این حادثه ممکن است ناشی از طبیعت یا فعل اشخاص باشد. در حقوق انگلستان در برابر فورس ماژور اصطلاح فراستریشن (**Frustration**) به کار برده می‌شود و آن عبارت است از مانع شدن از به مقصد رسیدن چیزی. مثل اینکه از اجرای تعهدات قراردادی جلوگیری شود و به نتیجه نرسد. فورس ماژور در حقوق ایران به قوه قاهره یا قوه‌ی قهریه تعبیر شده است و آن عبارت است از واقعه‌ای که قابل پیش‌بینی و اجتناب نباشد و متعهد را در حالت عدم قدرت بر اجرای تعهد خویش قرار دهد (حاتمی، رودیجانی، ۱۳۸۷، ۶۲).

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

حوادثی از قبیل جنگ، زلزله، سیل، اعتصاب کارکنان، تحریم اقتصادی و تغییر قوانین ومقررات داخلی کشورها ممکن است مانع در راه اجرای قرارداد ایجاد نماید و در نتیجه سرنوشت قرارداد تغییر کند. از این نوع حوادث در حقوق تحت عناوینی از قبیل فورس ماژور یا قوه قاهره یا فراستریشن و مانند اینها نام برده می‌شود.

۲-۲- فورس ماژور در حقوق فرانسه

در حقوق فرانسه فورس ماژور دارای دو معنی عام و خاص می‌باشد که پیشتر به آن اشاره شد. برخی از حقوق‌دانان فرانسوی بین فورس ماژور و حادثه‌ی غیرمترقبه فرق گذاشته‌اند. و بیان داشتند که، حادثه‌ی غیر مترقبه حادثه‌ای درونی؛ که وابسته به امورات متعهد است مانند آتش‌سوزی، عیب کالا، از خط خارج شدن راه‌آهن، واژگونی اتومبیل در حالی که فورس ماژور حادثه‌ی بیرونی است و شامل حوادث طبیعی که خارج از فعالیت متعهد می‌باشد، می‌شود مانند سیل، طوفان، زلزله. . . امثالهم (صفایی، ۱۳۶۴، ۱۲۲۲).

۲-۳- فورس ماژور در حقوق انگلستان

آنچه در حقوق انگلستان نزدیک‌ترین مفهوم را به فورس ماژور می‌رساند عبارات انتفاعی اجرای قرارداد (**Frustration**) و عدم امکان اجرا (**Impossibility**) است. اگرچه این دو نهاد از لحاظ نظری با فورس ماژور متفاوت بوده و قلمرو وسیع‌تری دارند، براساس دکترین انتفاعی قرارداد اگر به علت عوامل غیرعادی و غیرطبیعی و بدون دخالت متعهد غیرقابل اجرا گردد. می‌توان آن را فسخ شده تلقی کرد. در حقوق انگلستان فورس ماژور علاوه بر نتیجه غیر مقدور شدن اجرای قرارداد، نتایج دیگری از قبیل جلوگیری از اجرا، حفظ تعهدی خاص یا نقض تعهدات دیگر، یعنی قرار گرفتن متعهد در وضعی که اگر بخواهد به تعهدش عمل نماید، ناچار می‌شود سایر تعهداتش در مقابل دیگری را نقض کرده و یا به تعویق بیاندازد که همگی از موارد فورس ماژور هستند، را نیز شامل می‌شود (اسماعیلی، ۱۳۸۱، ۸۷).

٤-۲- فورس ماژور در حقوق آمریکا

در حقوق آمریکا، مبحثی مستقل بعنوان فورس ماژور یا حوادث غیرمترقبه ندارد، مواردی که شبیه فورس ماژور آمده است در مواد ۶۱۴ و ۶۱۵، فصل دوم مجموعه مقررات **Uniform Commercial code** دیده می‌شود. ماده ۶۱۵ که مفهوم نزدیکتری به فورس ماژور دارد، بیان می‌کند: در غیر مواردی که خود فروشنده تعهد اضافه‌ای را با طیب خاطر می‌پذیرد اگر تأثیری در تسلیم کالا ایجاد شود و کلاً و یا بخشی از آن غیرقابل تحویل گردد، فروشنده با رعایت نکات ذیل مسئول و ناقض قرارداد محسوب نخواهد شد به شرط آنکه، این عدم امکان اجرا به علت وقوع حادثه‌ای باشد. که عدم وقوع آن در زمان انعقاد قرارداد مفروض دوطرف برای عقد قرارداد بوده و یا اینکه به علت تبعیت با حسن‌نیت فروشنده از مقررات و یا

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

دستورات داخلی و یا خارجی قابل اجرا در آن قرارداد حادث شده باشد ولو اینکه بعداً مشخص گردد که این مقررات و دستورات غیر معتبر بوده‌اند (عادل، ۱۳۹۰، ۵۴).

۲-۵- فورس ماژور در فقه

فقها نیز با بکارگیری واژه‌هایی نظیر آفات سماوی، اسباب قهریه (طباطبایی یزدی، ۱۳۷۶، ۲۸۱) تلف سماوی (حسینی روحانی، ۱۴۱۳، ۲۹)، عذر عام و عذر خاص، به بحث قوه قاهره پرداخته‌اند. مصادیق عذر عام همانند بارندگی شدید، بسته شدن راه، برف شدید، آفات نباتی، حمله حیوانات وحشی یا مصادره از طرف حاکم (انصاری، ۱۴۱۵، ۲۳۳)، بادهای شدید، شدت گرما، سرمای شدید نام برده می‌شوند و برای عذر خاص مواردی مانند بیماری متعهد (علامه‌حلی، ۱۳۷۵، ۱۱۵) و تشنه بودن نام برده می‌شود. به نظر می‌رسد بتوان تمام این موارد را تحت عنوان فورس ماژور (قوه قاهره) بررسی کرد، زیرا آنچه که به عنوان عذر عام یا عذر خاص بررسی می‌شود در حقیقت از مصادیق قوه قاهره هستند. علاوه بر موارد مذکور اعسار و ورشکستگی را می‌توان در زمره‌ی عوامل قهری دانست که مانع ایفای تعهد از سوی متعهد می‌شود (اسکینی، ۱۳۹۶، ۱۷).

۲-۶- فورس ماژور در کنوانسیون بیع بین-المللی ۱۹۸۰ وین

مقررات کنوانسیون ۱۹۸۰ در مورد مسائل شکلی قراردادهای بیع بین‌المللی از قبیل نحوه شکل‌گیری قرارداد، قلمرو کنوانسیون، تفسیر قرارداد و مسائل ماهوی از قبیل زمان و مکان شکل‌گیری قرارداد، حقوق و تعهدات طرفین در مقابل یکدیگر، انتقال مالکیت و مبحث حوادث غیرمترقبه (قوه قاهره) و یا فورس ماژور (**Force Majure**) در حقوق قراردادهاست. که در ماده ۷۹ کنوانسیون به فورس ماژور اشاره داشته است.

۲-۷- فورس ماژور در ایران

این اصطلاح در قانون مدنی ایران بکار نرفته است. در بند ۴ ماده ۱۳۱۲ تحت عنوان حوادث غیرمنتظره آمده است و نیز بند ۲ همان ماده مصداق‌های بارز قوه قاهره می‌باشد که آمده است: «از قبیل حریق، سیل و زلزله و غرق کشتی» و نیز در م ۳۸۷ قانون مدنی که دربارهٔ بحث تلف بیع پیش از تسلیم می‌باشد در واقع اثر قوه قاهره در معاف کردن فروشنده از تسلیم مبیع را بیان می‌کند. در حقوق ایران، اصطلاح قوه قاهره این معنی را می‌رساند که نیروی مقاومت‌ناپذیر و خارجی و بطور معمول طبیعی مانند سیل و طوفان و زلزله مانع از انجام دادن تعهد شده است. ولی، حادثه ناگهانی یا حادثه غیرمترقبه، حادثه‌ای است غیرمنتظره که ناگهان رخ می‌دهد و مانع اجرای تعهد می‌شود، خواه حادثه خارجی و طبیعی باشد خواه داخلی، مانند بیهوش و خون دماغ (کاتوزیان، ۱۳۹۵، ۴: ۱۸۰).

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

در ماد ۲۷۷ و ۲۹۹ قانون مدنی نیز به نوعی بحث علت خارجی را می‌توان با فورس ماژور مترادف دانست. در ماده ۵۵ قانون دریایی مصوب ۱۳۴۳/۸/۲ نیز آمده است: کشتی و متصدی بار مسئول فقدان یا خسارت ناشی از علل مشروحه زیر را نخواهند بود:

ـ آتش‌سوزی که به سبب فعل یا خطای متصدی باربری نباشد.

ـ خطرات و حوادث خطرناک یا سوانح دریا و آبهای قابل کشتیرانی.

ـ بلایای طبیعی

ـ جنگ و نتایج آن

ـ عملیات دشمنان جامعه

ـ بازداشت یا متوقف کردن کشتی در نتیجه اقدامات قهریه یا به سبب امر یا عمل حکام و یا مردم یا مقامات قضایی

ـ شورش و یا اغتشاش

ماده ۳۸۶ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱ نیز در مورد معافیت متصدی حمل و نقل از جبران خسارت تلف کالا در مواردی است که تلف مال‌التجاره مربوط به حوادثی بوده باشد که مربوط به او نبوده و هیچ متصدی مواظبتی نیز نمی‌توانسته از آنها جلوگیری کند.

مصادیقی که در مواد ۵۵ و ۳۸۶ در مورد فورس ماژور به کار برده شده است حصری نیستند بلکه تمثیلی می‌باشند (جعفری لنگرودی، ۱۳۹۵، ۲۸۶).

مبحث سوم: تحریم به مثابه فورس ماژور در قراردادهای بازرگانی

در این خصوص که آیا تحریم را می‌توان جزء مصادیق فورس ماژور دانست یا خیر، باید گفت که در سیستم‌های حقوقی پاسخ متفاوت است و همچنین در شرایط مختلف، تفاوت وجود دارد اگر در زمان انعقاد قرارداد، هیچ‌گونه شرایط تحریمی وجود نداشته و هیچ‌گونه احتمالی داده نمی‌شد که کشور در آینده‌ی نزدیک گرفتار چنین شرایطی خواهد شد، می‌توان بروز چنین تحریم‌هایی را که اجرای قرارداد را با مشکل اساسی روبرو می‌کند از مقوله‌ی فورس ماژور دانست، ولی اگر که در هنگام انعقاد قرارداد کشور در شرایط تحریمی قرار داشته و احتمال تحریم‌های سخت‌تر و فراگیر داده شده است نمی‌توان این تحریم‌ها را ازمقوله‌ی فورس ماژور دانست و متعهد را از انجام تعهد مبری دانست. مثلاً کشور ما اکنون در شرایط تحریمی به سر می‌برد و هر روز باب جدیدی از تحریم علیه ایران باز می‌شود. مواردی که زمانی جزء شرایط تحریمی نبوده‌اند اکنون داخل موارد تحریمی شده‌اند. برای نمونه تا مدتی قبل از اتحادیه اروپا قوانین تحریمی در خصوص تحریم سرمایه‌گذاری در بخش نفت و گاز ایران نداشت ولی اکنون این مورد نیز داخل تحریم شده است، بنابراین باید قبول کرد که به دقت می‌توان دامنه‌ی تحریم‌های احتمالی آینده را پیش‌بینی کرد.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

اکثر رژیم‌های حقوقی، بر این باورند که شرایط فورس ماژور، باعث معافیت فرد از انجام تعهد می‌شود. بنابراین نتیجه می‌گیریم که در مواردی تحریم می‌تواند از مصادیق فورس ماژور محسوب شود و بنابراین می‌توان بر ارکان صحت قرارداد و یا بر آثار قرارداد مؤثر باشد و در مواردی نیز نمی‌تواند جزء مصادیق فورس ماژور باشد و متعهد را مبری از مسئولیت کند (ابراهیمی، ۱۳۹۱، ۷)

۱-۳- تأثیر تحریم در اجرای قرارداد

ممکن است در انعقاد قرارداد، شرایطی از طرف دولتها پیش آید و قرارداد را غیرقابل اجرا کند مانند اینکه به خاطر تحریم صادرات یا واردات کالای فروخته شده، قرارداد عقیم گردد، ولی این مورد احتیاج به دقت بسیار دارد. هر نوع ممنوعیت اعمال شده از سوی دولتها نمی‌تواند قرارداد را غیرقانونی سازد، گاهی ممنوعیت دولتی صرفاً موجب تعلیق یا تأخیر در اجرای قرارداد می‌گردد. نکته اساسی در این قبیل موراد آن است که ممنوعیت دولتها باید در مقایسه یا در ارتباط با شرایط قرارداد، مخصوصاً شرایطی که مربوط به زمان اجرای قرارداد است، در نظر گرفته شود زیرا بطور کلی تنها زمانی یک قرارداد بواسطه ممنوعیت دولتها عقیم می‌ماند که ممنوعیت مذکور دائمی و قطعی باشد و شامل کل زمانی که از اجرای قرارداد باقی است، گردد. در صورتیکه این شرایط حاصل نگردد، طرف قرارداد باید قبل از اینکه قرارداد را به عنوان یک قرارداد عقیم شده تلقی نماید، تا زمان انقضای مهلت ممنوعیت اعلام شده، تأمل نماید؛ زیرا ممکن است در مهلت باقی‌مانده برای اجرای قرارداد، آن ممنوعیت صادراتی و وارداتی نسبت به کالای موضوع قرارداد، ممنوعیت دولتی همچنان باقی باشد، کاملاً طبیعی به نظر می‌رسد که قرارداد عقیم شده محسوب شود، زیرا طبق یک قاعده کلی حقوقی، قرار دارد زمانی معتبر خواهد بود که در مهلت مقرر شده اجرا گردد (مؤمنی، ۱۳۶۸، ۲۷۹).

پیشنهاد

قانون داخلی به این امر نپرداخته است، برای جلوگیری از تزلزل استحکامات قراردادها، و رفع برخی شبهات و اختلاف نظرها، پیشنهاد می‌شود که قانون خاصی هم در سطح داخلی هم در عرصهٔ بین‌المللی در این زمینه وضع شود و تعریف دقیق فورس ماژور بیان شود.

با توجه به قواعد و قوانین، حال متعهد بین‌المللی می‌تواند به راحتی از اجرای تعهد سرباز زند و هیچ الزامی در اجرای قرارداد نیز نمی‌توان بر او اعمال نمود و موجبات ضرر به متعهدله گردد لذا شایسته است خلاء قواعد بین‌المللی در این زمینه با وضع و تصویب کنوانسیونها مرتفع گردد.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

نتیجه‌گیری

قوه قاهره عبارت است از حادثه‌ای خارجی که غیرقابل پیش‌بینی، غیرقابل پیشگیری و خارج از کنترل باشد. در حقوق انگلستان در برابر این اصطلاح، فراستریشن بکار رفته است. فقها نیز با ذکر عناوینی نظیر آفات سماوی، عذر عام و خاص، در واقع به مصادیقی از قوه قاهره پرداخته‌اند. خارجی بودن، قابل نفع نبوده و قابل پیش‌بینی نبودن از اوصاف قوه قاهره می‌باشد.

تحریم نیز جزء مصادیق فورس ماژور می‌باشد و با عبارت‌های همچون منع قانونی و یا دخالت دولت بکار برده می‌شود. اثر اصلی قوه قاهره این است که قرارداد مواجه شده با آن، منفسخ می‌شود و علاوه بر اثر تکلیفی آن یعنی سقوط تعهد و عدم وجوب انجام آن است. یا توجه به نقش قوه قاهره، امروزه در قراردادهای بارگانی، شرایط تحقیق قوه قاهره، چگونگی برخورد با آن و نیز وظایف اطراف تعهد تا حدودی مشخص می‌گردد، حتی در فرض عدم تصریح به قاعده‌ی مزبور، امکان استناد به آن وجود دارد. در هر صورت، ثبات تحق قوه قاهره به عهده مدعی آن است.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]

فهرست منابع و مآخذ

الف: منابع فارسی

ـ اسکینی، ربیعا، ۱۳۹۶، ورشکستگی و تصفیه امور ورشکسته، چاپ بیست‌و دوم، تهران، انتشارات سمت

ـ اسماعیلی، محسن، ۱۳۸۱، قوه قاهره و مطالعه تطبیقی در حقوق ایران، چاپ اول، انتشارات سروش.

ـ ایوانز، گراهام و جعفری، نونام، ۱۳۸۱، فرهنگ روابط بین‌الملل، ترجمه حمیرا مشیرزاده و حسین شریفی طراز کوهی، نشر میزان، تهران.

ـ جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ۱۳۹۵، ترمینولوژی حقوق، چاپ نهم، تهران، انتشارات گنج دانش.

ـ طباطبایی یزدی، سید محمدکاظم، ۱۳۸۰، سؤال جواب، چاپ ششم، قم، نشر علوم اسلامی.

ـ کاتوزیان، ناصر، ۱۳۸۶، ضمان قهری مسئولیت مدنی، چاپ هفتم، تهران، دانشگاه تهران

ـ کاتوزیان، ناصر، ۱۳۹۵، وقایع حقوق مسئولیت مدنی، چاپ هشتم، تهران، شرکت سهامی انتشار.

ب: منابع عربی

ـ انصاری، شیخ‌محمدعلی، ۱۴۱۵، الموسوعه الفقیه المیسره، قم، مجمع‌الکفرالاسلامی

ـ حسینی روحانی، سیرمحمدصادق، ۱۴۱۳، فقه‌الصادق، قم، مؤسسه‌ی دارالکتاب.

ـ محقق حلی، ۱۳۷۵، شرایع‌الاسلام، جلد دوم، قم، مؤسسه چاپ اسماعیلیان.

ج: مقالات

ـ ابراهیمی، سیدنصراله، ۱۳۹۱، تحریم و آثار آن از منظر فورس ماژور، شمارهٔ ۲، مجله دانش، حقوق مدنی، دانشگاه پیام‌نور.

ـ حاتمی، علی‌اصغر، رودیجانی، محمدمجتبی، ۱۳۸۷، بررسی تطبیقی قوه قاهره، مجله‌ی دانشکده‌ی علوم انسانی سمنان.

ـ حدادی، مهدی، ۱۳۸۲، تحریم‌های بین‌المللی، ابزار سیاست ملی یا ضمانت اجرایی بین‌المللی، اندیشه‌های حقوقی.

ـ خرازی، سیدمحمدصادق، ۱۳۸۹، تحولات منطقه‌ای تأملات ایرانی، مجله نور.

ـ زهرانی، مصطفی، ۱۳۷۶، تحریم اقتصادی از نظر تا عمل، تهران، مجله‌ی سیاست خارجی.

ـ صفایی، سید حسین، ۱۳۶۴، قوه قاهره یا فورس ماژور، تهران، مجله‌ی حقوقی دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی.

ـ ظریف، محمدجواد میرزایی، سعید، ۱۳۷۶، تحریم‌های یک-جانبه‌ی آمریکا علیه ایران، تهران مجله‌ی سیاست خارجی.

ـ عادل، مرتضی، ۱۳۹۰، قوه‌ی قاهره در کنوانسیون بیع بین‌المللی ۱۹۸۰، تهران، دیدگاه‌های حقوقی.

ـ مؤمنی، فرامرز، ۱۳۶۸، عقیم شدن قراردادهای تجاری با تأکید بر حقوق انگلستان، تهران، مجله‌ی حقوقی.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-19]